

Nr 268.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av ett statens institut för folkhälsan.

I propositionen 139 föreslås inrättande av ett statens institut för folkhälsan. Det är ett fjät på vägen mot sjukdomars förebyggande såsom komplement till uppkomna sjukdomars botande.

Den förra uppgiften har flera kungsvägar.

En sådan är framsteg på den allmänna hygienens område såsom sunda bostäder, sunda stadsplaner och annat. På detta område råder livlig verksamhet.

Propositionen vill nu omsider taga ett steg även på den vetenskapliga forskningens väg. Det har länge krävts men föga åtgjorts. Först sedan Folkförbundets sociala organisation gått fram även för detta framsteg har exemplet smittat oss. Propositionen uppdrar nu åt två professorer och underlydande att med hjälp av laboratorier inaugurerar åt oss den vetenskapliga linjen.

Rubriken är dock vilseledande. Vad som föreslagits är icke ett institut för folkhälsan utan blott för en gren av densamma, som visserligen också är av betydelse men säkerligen minst verksam. I de stora länderna med rika institutioner göras också upptäckter, som vi gratis kunna tillägna oss. Men ett svenskt institut bör därför icke saknas. Dess huvuduppgift blir väl att ägna särskild uppmärksamhet åt svenska förhållanden.

Däremot saknas ännu intresse hos statsmakten för den viktigaste betingelsen för folkhälsan, *den stora kungsvägen för hela folkets fostran, till individuell hygien genom folkupplysning och personligt självansvar för skapande av sunda levnadsvanor.*

Därtill kommer det nya institutet att kunna föga bidra. Det sker däremot genom en samverkan mellan folkets föreningsväsende och det allmänna. Den i penningar och lagar stödda nykterhetsrörelsen har varit en sådan företeelse. Men nykterhetsrörelsen har ej velat tillmötesgå uppfordringar att utbygga sin verksamhet mot en allmän folkupplysning i hälsovård, förmodligen därför att den ej mäktat det. Den synes därför efter de första tidernas hänförelse småningom tappat något av greppet över själarna. Åtminstone har »nubben» såsom en outhärlig introduktion till en måltid gripit omkring sig mera än förut icke minst bland kvinnorna, vilka numera i sprit- och även rökmissbruk upptagit tävlan med männens försyndelser, ja i vissa kretsar söka överbjuda dem. Ett övertygande bevis således på försummelserna att beträda hälsovårdens huvudsakligaste kungsväg till den individuella hygien under självansvar. Därtill behövas ej vetenskapliga upptäckter.

Dietens och den individuella hygienens övriga levnadsregler äro sedan gammalt uppfunna och utexperimenterade bland människorna i gemen.

*

Det har synts mig som folkrepresentant i riksdagen vara en plikt att ej lämna så oerhörda realiteter i människornas dagliga liv åsido. Därför har från min sida i riksdagen väckts framställningar i nedannämnda ämnen.

1) År 1911: om missbruk av tobak och kaffe (2 k. motion 285).

2) År 1912: om missbruk av tobak och kaffe (2 k. motion 258); och om höjande av den personliga hygien i allmänhet bland landets invånare genom folkupplysning och den medicinska undervisningens omläggning i vissa avseenden (2 k. motion 259).

3) År 1914 förra riksdagen: om en omfattande folkupplysning ävensom den medicinska forskningens och undervisningens omläggning för höjande av den personliga hygien i allmänhet bland landets invånare (2 k. motion 264).

4) År 1914 senare riksdagen: om avslag å propositionen om statsmonopol å tobakstillverkningen såsom dels åsidosättande den sociala etikens fordringar i kampen för folkhälsan och riksdagens tidigare uttalanden om tobaksbruket, dels syftande till en ytterligare beskattning av de små inkomsterna under förhoppning, att deras innehavare ej skola kunna frigöra sig från sina tobaksvanor (2 k. motion 254).

5) År 1915: om den personliga hygienens höjande bland landets invånare i vissa angivna avseenden genom en allmän och stort lagd folkupplysning (2 k. motion 181; jfr motion 219).

6) År 1916: om att statsmonopol å tobakstillverkningen i riket såsom åsidosättande den sociala etikens fordringar i kampen för folkhälsan ej måtte av riksdagen bifallas (1 k. motion 254).

7) År 1919: om vetenskaplig och praktisk undersökning, i vad mån bröd av sammanmalet eller av siktat mjöl vore hälsosamt eller skadligt ur näringsens och tandvårdens synpunkter och i vad mån bakningssättet härvid hade betydelse samt om tillfälle för dem, som önskade sig bröd av sammanmalet mjöl, att även kunna bekomma det (1 k. motion 121).

8) År 1920: om en vetenskaplig och praktisk undersökning rörande skilda brödsorters näringsvärde och lämplighet i övrigt såsom föda m. m. i hushållsaklig överensstämmelse med nästföregående års motion, ävensom där- om, att landets egen produktion av rågmjöl och rågbröd icke äventyras genom en ensidig konsumtion och ohejdad import av vete och bakning av bröd utav siktat vetemjöl (1 k. motion 207); samt om efterlysning av riksdagskrivelserna år 1906 och 1912 rörande åtgärder vid förra tillfället mot barns tobaksbruk och vid det senare mot vuxnas tobaksmisbruk (1 k. motion 206).

9) År 1921: om inrättande av ett aktivt statsinstitut för hälsovård helst i form av ett nytt hälsovårdsdepartement; om en för folkhälsans främjande betingad omorganisation av de medicinska fakulteterna och dessas utbrytning

ur ecklesiastikdepartementets passiva omvårdnad och förläggande väsentligen under nämnda statsinstitution; om ett program för berörda välfärdsanstalt, vilket vill befrämja ej blott tekniska anordningar för hälsovård, möjlig att åstadkomma med penningar, utan även och i all synnerhet sunda folkseder till höjande av den personliga hygienen och den karaktärsdanning, stödd av upplysning, sed och praktisk omtanke, som måste vara grundvalen i stort för all folkhälsa; samt om värnandet av den fria forskningen gent emot medicinska privilegier samt rätt till officiell undersökning av uppslag till hälsovård och läkedom, även om de komma från lekmanahåll (1 k. motion 151).

10) År 1922: om inrättandet av ett näringshygieniskt institut i Sverige (1 k. motion 94).

11) År 1927: om skapandet av en på sunt förnuft, vetenskaplig forskning och omläggningar inom medicinalväsenhet grundad, bred folkupplysning om självsansvarets och naturläkedomens mäktiga inflytande på folkhälsan (1 k. motion 181).

12) År 1929: om befolkningens dietfråga (1 k. motion 121) och om missbruk av tobak och kaffe (1 k. motioner 122 och 123).

13) År 1930: om förbud med skäliga undantag av tobaksrökning inom statens ämbetsverk, styrelser och inrättningar; om åtgärder i syfte att förekomma tobaksrökning jämväl annorstädes vid överläggningar och sammankomster av publik natur samt, i den mån riksdagens medverkan erfordras, framläggande av förslag därom; och om ovillkorligt förbud för tobaksrökning i statsjärnvägarnas sovkupéer (1 k. motion 201).

Av dessa framställningar biföll riksdagen enhälligt motionen år 1912 om missbruk av tobak och kaffe och andra kammaren motionen samma år om höjande av den personliga hygien. Likaså biföll riksdagen enhälligt motionerna 1929 om missbruk av tobak och kaffe. De övriga blevo avslagna såsom jag vill erinra mig utan stöd från något håll. Denna statistik bestyrker kanske också ett minskat allmänintresse för karaktärsdanningen eller, som det också kan kallas, för individens renässans.

*

För alla dessa framställningar i riksdagen anfördes ganska uttömmande motiveringar. Jag återger de två senaste allmänna motiveringarna från åren 1927 och 1929 såsom uttömmande motivering även för denna motion.

1927 års allmänna motivering.

Man brukar säga, att ingenting är så värdefullt som hälsan. Det gives ock andra värden, som på sitt sätt stå lika högt. Ostridigt är dock, att en sund kropp är en oeftergivlig förmån. Det borde då vara ostridigt, att samhällets omsorger om folkhälsan likaledes äro oeftergivliga. Så är emellertid i viktiga delar icke förhållandet.

Fattigdomen, industrialismen och städerna tära på släktets fysiska krafter. Kampen för folkhälsan har här ej kunnat undgå att bli en samhällsangelä-

genhet. Den står dock ännu långt från målet. Det klagas tillika över, att numera hållas undermåliga liv vid makt, varigenom skapas sjukliga generationer.

Ännu mer grundläggande är individens förmåga att taga vara på sig själv. Detta innefattar den så kallade personliga eller individuella hygienens problem. Det bottnar i förmågan av självövertvinnelse eller med andra ord ett så uppodlat förstånd hos individen, att han inser sig ha ekonomiskt och andligt gagn av en sådan övertvinnelse.

I vår förtrustade tid ägnas obetydligt och mera till skenet samhällelig uppmärksamhet åt denna individuella angelägenhet. Det dagliga livet och partiväsendet uppfordrar oss att företrädesvis söka förtjäna på varandras bekostnad, och ändamålet helgar medlen. Den ekonomiska utvecklingen överflyglar sålunda karaktärsdaningen, som blir uteslutande hänvisad till den enskilda företagsamheten. Då denna ej mäktar lyfta anden ur gruset och statskonsten knappast räcker den ens ett par kryckor till undsättning, så får det hela vara.

Ett framstående svenskt undantag härifrån, men också det enda, är intresset för nykterhetens främjande. Detta intresse har blivit så befallande, att statsmakterna, kanske mera av politiska skäl än av dygd, nödgats subvenera det med både ingripande lagar och stora penningar.

Även denna ansats börjar emellertid nu hotas av förvittringen särskilt därigenom, att den alltmer blir partiskiljande, vilket icke borde få ifrågakomma beträffande väckande av karaktärsegenskaper. Liberala partiet gick sönder i två delar, därför att städernas intellektualister voro vana att efter dagsarbetet vila upp sig med någon alkoholinjutning, under det att landsbygdens mera robusta och mindre enerverade befolkning ville göra ett ideal av nykterheten och påtvinga stadsbefolkningen detsamma. Socialdemokratiska partiet bar en tid också absolutism på sitt program, men löste slitningarna mellan sina anhängare i stad och på land genom att låta medlemmarna göra som de ville. Partiet hade nämligen på programmet även det större idealet att befria mänskligheten och arbetarklassen, och därför ansågs lösningen tillsvidare kunna bli den förenämnda. Kommunisterna ha av enahanda anledning valt den motsatta utvägen, ehuru anhängarna också där äro delade i praktiken på detta område. De konservativa slutligen äro med få undantag motståndare till spritförbud, och där har således någon konflikt ej uppkommit. Alla partier ha emellertid nu så kallad folknykterhet på sitt program, vilket väl företrädesvis betyder, att vi alla gärna vilja vid valen ha även nykterhetsfolkets röster. Vår tid blir således även här enig, så snart det gäller att få ett karaktärslost moment in i en karaktärsfråga.

Nu går det till och med så långt, att man på sina håll söker finna någon politisk formel, varigenom de liberala och frisinna partierna skulle bägge kunna få sina motsatta krav tillgodosedda genom en sammansmältning av motsatserna. Ingen som helst kapitulation från någondera sidan är nämligen ifrågasatt. En sådan lösning går ut över själva saken, detta blir förmodligen resultatet.

På detta sätt ödelägges till sist kanske även nykterhetsrörelsens mäktiga ansats att höja individen genom självansvar på det hygieniska området. Till stor del ligger, så vitt jag förstår, orsaken härtill i att detta bemödande icke kunnat utsträckas till kroppsvård i allmänhet för hela nationen eller åtminstone till samtliga näringshygieniska angelägenheter, vilka äro de mest förbisedda. Kroppskultur är föremål för allmänt intresse endast, när det på samma gång bereder nöje, såsom sport, lekar och dans, eller tilltalar fåfängligheten, såsom skönhetsinstitut. När det däremot gäller att försaka en njutning för hälsans skull, äro vi icke gärna med, och ingen verksam upplysning lämnas nationen mer än i fråga om alkoholen. Till och med åtskilligt nykterhetsfolk betraktar ej tobaks- och kaffemissbruk, mannamördande matordning, vitamininslagens utmotande ur födan för att fagna ögat och gommen, eller överhuvud taget en kropps- och själsruinerande diet såsom något anmärkningsvärt. Ehuru riksdagen år 1912 begärt ingripande mot tobaksmisbruk, kunde vid behandlingen två år senare i riksdagen av tobaksmonopolet ej hos riksdagens nykterhetsfolk uppbringas någon betänklighet mot en proposition, som ville bygga statsinkomster på detta folkets fördärv och i motiven till och med hoppades, att rökningen skulle tilltaga.

Bland det olärda enkla folket tar sig intresset för denna sak uttryck på många sätt inom slutna kretsar. På höjderna däremot förekommer blott litet tal därom i intellektualistiska cirklar, en och annan vink i välmenande tidskrifter samt förmaningar någon gång i skolan, vilka borde riktas till vuxna personer men äro lönlöst tal till barn utan äldres föredöme, med mera dylikt. Väckes åter fråga, att även statsmakterna såsom målsmän för hela folket skola intressera sig, skynda sig utskotten att hänvisa till nyssnämnda sporadiska små krusningar på ytan av djupen. Och i pressen återgivas dylika angelägenheter endast i spaltparaderna för att på detta sätt göra saken till föremål, icke för folkets intresse utan för dess åtlöje. Framkommer däremot en nykterhetsfråga, vågar man ej skaka den av sig på detta sorglösa sätt, ty här gäller det att ej stöta sig med kvantitativt inflytelserika valmän.

Även i den medicinska undervisningen ingår enligt tidens ordning icke någon besjälad vägledning i kroppskulturen och naturläkedomens stora uppgift i världen. Möjligen någon antydning i förbigående men icke såsom någon grundval för läkarens blivande yrke och hans råd till allmänheten. Detta kända förhållande borde någon gång offentligen vidgås. Undantagen allenast bestyrka regeln.

Hälsövnadsfrågan är dock framför allt ett spørsmål om att *förebygga* lidande, nöd och fattigdom genom sund hälsövård. Ofantligt med elände uppkommer genom försummelse av den personliga hygien. Detta icke blott för individen själv. Därav följer ock en försvagad avkomma samt oerhörda kostnader för det allmänna och de enskilda. *Ett folk med sunda levnadsvanor har däri en källa till kraft, som knappast överträffas av något annat.*

En engelsk läkare skrev för en tid sedan till och med så skarpa ord som dessa: »Hos dieten», sade han, »ligger nyckeln till nio tiondelar av de sociala

och politiska problem, som plåga vår nation och vår tid. Dieten, sådan den för närvarande är, är produkten av en väldig hop okunnighet. Den är orsak till ett hiskligt skövlande med tid och pengar. Den alstrar andliga och moraliska olämpor och bristfälligheter, förstör hälsan, förkortar livet och misslyckas i allmänhet att uppfylla sitt ändamål.»

Det finns här, liksom i allt annat, en utgångspunkt, som är orygglig, nämligen naturen. Det är denna vän och rådgivare, som för närvarande är otillräckligt ihågkommen. Även här kommer enligt tusendens förnimmelser en återgång till naturläkedomen att bliva den sanna utvägen. Denna läke-dom lägger största vikt på att förekomma sjukdomar. Även inom läkarekretsar, åtminstone i utlandet, lär man hava en känsla härav och formulerar den sålunda: »Åter till Hippokrates.» Denne läkekonstens fader yttrade för över 2,300 år sedan: »Naturen är sjukdomarnas läkare. Naturen finner av sig själv sina egna utvägar utan att tänka efter. Utan att ha fått någon undervisning och utan att ha lärt det fyller naturen sina plikter.»

Vi förstå alla av instinkt naturens oföränderliga läkemedel: sol, luft, vatten, enkel föda, arbete, rörelse, vila och naturglädje. Sjukhus, fattighus, fängelser resa sig ur jorden såsom en frukt av olydnaden mot dessa naturens anvisningar.

*

1929 års motivering.

Den parlamentariska krisen består förmodligen bl. a. däruti, att parlamentarismen väsentligen lämnar åsido områden, som äro omistliga beståndsdelar i kulturen. Ett sådant åsidosatt område är folkhälsan, grundad på personlig hygien. I konsekvens därmed ingår icke heller i den medicinska undervisningen någon betydelsefull vägledning i kroppskultur. Nämda undervisning är främst inriktad på att bota uppkomna sjukdomar, men icke att förebygga dem. Ett undantag utgör nykterhetens befrämjande. De brutala yttringarna av alkoholmissbruk ha väckt folkets självbevarelsesdrift. Detta i sådan omfattning, att nykterhetsrörelsen kunnat skapa väljaremassor, vilka gjort den till en politisk angelägenhet.

Emellertid har den personliga hygien i övrigt gått framåt i sådan omfattning, som är behaglig eller medför påtagliga fördelar. Vi bada således gärna och finna även nöje av en hälsosam sport. Sommarsemestrar äro ett allmänt uppburet hälsomedel. Den nutida ungdomens bemödande att vårda sitt yttre förutsätter vissa hälsoregler.

Däremot försynda vi oss så mycket mera, när för hälsans bevarande fordras självövertvinne. Besvärliga gymnastiska övningar, promenader i fria luften samt framför allt måttlighet och urskiljning i mat och dryck med mera dylikt äro olösta problem för större delen av befolkningen.

Dylika angelägenheter borde vara värda statsmakternas uppmärksamhet. Det har emellertid visat sig, att den personliga hygienens främjande genom metodisk upplysning och andra välbetänkta åtgärder icke kunnat vinna något gehör, mäktigt till handling, i den mån uppmärksamhet kräves för andra frå-

gor än alkoholmissbruket. Denna ensidighet har sannolikt bidragit till den avmattning, som på senaste tiderna synes ägt rum även i nykterhetsrörelsen.

Man må dock vända på saken hur mycket som helst. När en och annan folksjukdom börjar vinna en farlig utbredning, måste till sist något ingripande äga rum. Sålunda lärers beträffande lungsjukdomen anställande av dispensärsköterskor, som besöka hem, där lungsjukdom utbrutit, visat sig ha bidragit till bättre hälsovård mångenstädes.

Problemet i hela dess vidd är däremot som sagt försummat. Detta förhållande belyses av den avvisande hållning riksdagen intagit till de av under-tecknad med stöd av en ganska utbredd folkmening under årens lopp väckta motioner.

Nu har en viss opinionsbildning börjat bilda sig att söka mera effektivt ingripa icke blott mot lungsjukdomar utan även mot två andra folksjukdomar, kräftan och reumatismen. Utvägarna äro ännu konturlösa, helst vetenskapen fortfarande står undrande inför dessa sjukdomars natur. Den stora allmänhetens erfarenheter visa emellertid oförtydligt, att de båda farsoterna åtminstone i väsentliga delar äro dietsjukdomar. Vid sidan av fattigdomen är försummad hygien på dietens område sannolikt själva kärnan till de stora folksjukdomarna och de många krämporna i det dagliga livet. Den mera bemedlade äter, dricker och röker ihjäl sig. Den mindre bemedlade får en otillräcklig eller illa vald kost samt förspiller de ekonomiska möjligheterna till ett förbättrat kosthåll genom ett övermått av alkohol-, tobak- och kaffeförbrukning.

Folkseder, som således måste utplantas, äro måttlighet och urskiljning i mat och dryck. Det myckna köttätandet måste reduceras. Lika viktigt är att icke överlasta magen omedelbart före nattsömnen. I den mån jäktet i livskampen minskas, komma sådana för näringen onyttiga saker som tobak, alkohol och kaffe kanske icke vidare att fresta människorna. Oberoende av dylika utsikter måste dessa ovanor dock bemästras. Rökandet är fullständigt meningslöst, alkoholen har dock vissa goda fysiologiska egenskaper vid sjukdomsfall eller trötthetstillstånd. Kaffet har detta i mindre grad, men verkar stimulerande. Alla tre njutningsmedlen äro dock först och sist gifter, vilket måste besinnas.

Vid behandling av förenämnda motioner har understundom av vederbörande utskott infordrats yttrande från någon lärare vid medicinsk fakultet eller medicinalstyrelsen. Vetenskapen har slagit ifrån sig med båda händerna, och medicinalstyrelsen har kommit med kringgående rörelser, som lett frågan ut i sanden. Nu har emellertid något inträffat som borde och möjligen även kan ingiva förhoppningar. Vid Umeå lasarett har nämligen gjorts vissa iakttagelser angående den s. k. »norrländssjukdomen». Det anses konstaterat att i vissa delar av Norrland förekomma sjukdomsbilder, som äro mindre vanliga i de södra delarna av riket och sannolikt äro betingade av de säregna förhållanden, under vilka en stor del av Norrlands befolkning lever, kanske i första hand av den ensidiga kosten och det långa vintermörkret. Medicinalstyrelsen har infordrat förslag till fortsatta undersökningar om norrlands-

sjukdomens utbredning, etiologi och symptomologi för att på basen av dessa undersökningar eventuella åtgärder må kunna vidtagas för dess effektiva bekämpande.

En överläggning har härefter ägt rum inom medicinalstyrelsen med bl. a. åtskilliga läkare med erfarenheter från de tre nordligaste länen. Som samstämmigt resultat från dessa överläggningar framgick:

»att i övre Norrland förekomma vissa sjukliga tillstånd, som äro mindre vanliga i de sydliga delarna av landet och som sannolikt åtminstone delvis äro orsakade av en ensidig kost,

att dessa sjukliga tillstånd synas hava den utbredning och vara av den sociala betydelse, att åtgärder för vinnande av förbättrade förhållanden äro i hög grad påkallade och behövlige, men

att alldenstund vår kännedom om orsaksmomenten ännu äro bristfälliga och sålunda tillräckligt underlag saknas för en förebyggande verksamhet, bör denna föregås av en undersökning om de sjukliga symptomens orsaker och utbredning, huvudsakligen efter de riktlinjer som professor G. Göthlin, lasarettsläkaren på Umeå lasarets medicinska avdelning M. Odin och docenten med. doktorn E. Perman uppdragit.»

Medicinalstyrelsen lär ha förhoppning, att omkostnaderna för en sådan undersökning skall till en början bli betäckta genom anslag från vissa fonder. Någon framställning till riksdagen har därför icke i år framkommit.

Detta initiativ innefattar en liten början men undanskymmer på samma gång dietproblemets förefintlighet i hela riket. Det är verkligen i främsta rummet påkallat att uppmärksamma de för hela riket gemensamma företeelserna i sjukdomsanledningarna genom dietfrågans åsidosättande. På grundvalen av en sådan utgångspunkt kan man göra iakttagelser även om skiljaktiga fenomen inom olika landsbygder och orsakerna till dessa skiljaktigheter.

Denna riksangelägenhet är av största vikt för folkstammens upprätthållande och stärkande samt varje individs lyckomöjligheter.

*

I detta sammanhang må erinras att här föreligger en ytterligare angelägenhet, som bör påkalla ett nytt statligt *hälsovårdsdepartement*, inom vilket jämväl det nu ifrågasatta institutet skulle kunna inordnas och vidsynt övervakas.

Det hemställles,

att riksdagen — till angelägen komplettering av propositionen nr 139 om ett statens institut för folkhälsan — måtte i samband med propositionens prövning tillika hemställa:

att Kungl. Maj:t ville överväga organiserandet av en *bred folkupplysning om individuell hygien* samt dennas betydelse för folkhälsan och rasens stärkande.

Stockholm den 19 mars 1938.

Carl Lindhagen.